

Причепій Є.М.,
доктор філософських наук, проф.,
зав. каф. філософії та культурології КНУТД, Україна
Причепій О.Є.,
старший викладач каф. філософії та культурології
КНУТД, Україна

СТРУКТУРИ І САКРАЛЬНІ ЧИСЛА ПРАМІФУ ЯК ОСНОВА ТРАДИЦІЙНОГО ОРНАМЕНТУ

Анотація: У статті розглянуто питання про суть та походження орнаменту. Розглянуто існуючі концепції щодо цього питання. Також розглянуто структурні особливості орнаменту та надано їх тлумачення.

Ключові слова: орнамент; концепція; знак; ритм; антропоморфні, зооморфні образи; закономірності симетрії.

Постановка проблеми. Питання про походження і суть орнаменту до сих пір залишається дискусійним. Одні вчені вбачають в ньому відтворення природних ритмів. З цієї позиції орнамент (це стосується насамперед геометричного орнаменту) постає як набір знаків, що самі по собі позбавлені сенсу, але їх розташування і черговість передає ритм (космічний, природний, фізіологічний) і закономірності симетрії.

Представники іншої концепції вбачають в орнаментах стилізацію і спрощення певних образів, які в сиву давнину могли мати сакральний характер. До такої думки підштовхують антропоморфні і зооморфні образи, а також складні фігури, які часто зустрічаються в орнаментах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На наш погляд, суттєві зрушення в цьому напрямі пропонує концепція праміфу, яка викладена одним із авторів в статтях, що вийшли в «Культурологічній думці» за 2009–2011 рр. Під праміфом розуміється спільний для всіх первісних людей міфологічний світогляд, що панував протягом палеоліту і неоліту, а пізніше трансформувався в історичні міфології. Згідно з цією концепцією, орнамент, що складався протягом тисячоліть, передає структури богів і сакральні числа праміфу.

Формулювання цілей статті. Однак до сих пір прихильники цих концепцій не надали переконливих аргументів на користь їх істинності. Тому метою статті є розгляд існуючих аргументів та свідчень.

Основна частина. Головною особою праміфу була Велика Богиня, ява втілювала Космос. На основі аналізу археологічних (зокрема трипільських) артефактів ми прийшли до висновку, що давні люди ототожнювали Космос і Тіло Богині і ділили їх на сім сфер–богів – три сфери богинь (жіночі) і чотири богів (чоловічі).

Жіночими сферами Тіла Богині були стегна і вульва (2 sph – від лат.sphaera – сфера), живіт і груди (4 sph), голова (очі і рот) – 6 sph. Ноги (1 sph), пояс (3 sph), шия (5 sph) і волосся на голові (7 sph) були чоловічими сферами. Космос складався з підземних вод (1 sph), „сирої землі” (2 sph), гір і проваль (3 sph), сфери життя (4 sph), піднебесся (5 sph), планетних сфер (6 sph), та зоряного неба (7 sph).

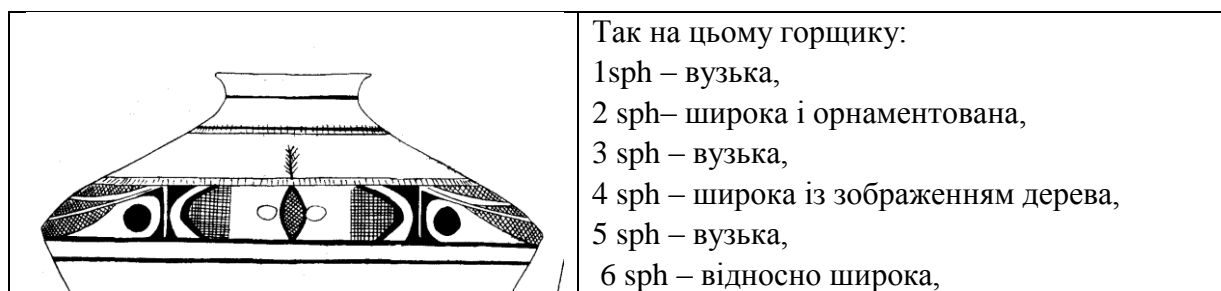
Витоками цієї семичленної структури очевидно були сім видимих «блукуючих світил» – планет (Меркурій, Венера, Місяць, Сонце, Марс, Юпітер, Сатурн – саме в такому порядку за нашою реконструкцією розташовувались боги–планетні сфери в праміфі), з яких Сонце і найяскравіші планети (Венера і Юпітер) були богинями, інші – богами.

Дещо неоднозначна ситуація з Місяцем. 28 – денний цикл Місяця збігався з фізіологічним циклом жінки–богині. І тому Місяць вважався богинею і його цикл трипільці розміщували на 2 sph, суміщаючи його з циклом Венери. Однак Місяць–серп осмислювався як бог (він часто зображався у вигляді ріг бика, який був символом бога). Відповідно з цим бог–Місяць розташовувався на 3 sph.

В уяві давніх людей сім богів–планет, знаходячись на небі, подібно до грецьких олімпійців , відповідали за певні сфери Космосу (і частини Тіла Богині). Звідси походить певна кореляція планет–богів, сфер Космосу і частин Тіла Богині. Цю кореляцію можна виразити в такій таблиці:

Сфера	Небо	Тіло Богині	Космос
7 sph	Сатурн	коси (череп)	Зоряне небо
6 sph	Юпітер	голова (очі і рот)	небесні сфери (планети)
5 sph	Марс	шия	піднебесся
4 sph	Сонце	живіт (пупець і груди)	сфера життя
3 sph	Місяць	пояс	гори, верхній шар землі
2 sph	Венера	стегна і вульва	„сира земля”, підземелля
1 sph	Меркурій	ноги	підземні води

Ця таблиця є ключем для розуміння давньої символіки і орнаментів. Жіночі сфери в епоху Великої Богині вважались основними, їх зображали широкими, а чоловічі – вузькими.. Звідси чергування вузьких і широких сфер на орнаментованій кераміці Трипілля (рис. 1).

	7 sph – вузька.
Рис. 1. Фрагмент кераміки Трипілля.	

Горщик моделює водночас Богиню і Космос. Отже, 1 sph є ногами Богині і водночас підземними водами. 2 sph – відповідно стегнами (вульва) і „сирою землею”. Прикметно, що 2 sph завжди випадає на найширшу частину посуду – жінка в стегнах найширша, а 1 sph завжди розташована нижче. Відповідно 1 sph є Меркурієм, а 2 sph – Венерою. Правда тут необхідне одне уточнення: оскільки на Тілі Богині на 2 sph припадала вульва, а, отже, і місячний цикл, то на 2 sph трипільці суміщали цикл Венери і 28–денний цикл Місяця. На 3 sph, як уже зазначалось, розміщували річний цикл Місяця і він фігурував як чоловічий бог. Тут він позначений у вигляді драбинки (драбина, мотузок – це вузькі перехідні (чоловічі) сфери між широкими жіночими).

В 4 sph суміщались живіт Богині, сфера життя (Космосу) і Сонце. На даному орнаменті сфера життя передана деревом, яке тут фігурує як дерево життя. 5 sph також передана драбинкою. Боги 3 і 5 sph, що розміщувалися обабіч 4 sph як правило позначалися однаковими символами. Так за наявними символами можна інтерпретувати цей орнамент.

Отже, семичленна структура символів поєднує сімку планет, сімку космічних сфер і сімку сфер Тіла Богині. Розуміння цього поєднання є ключем для проникнення в суть символіки та орнаментів. Так, співвіднесення сфери життя Космосу з животом (4 sph Тіла Богині) може пояснити те, що на животі трипільських жіночих фігурок іноді зображали дерево (рис. 2).

Семичленна структура є найпоширенішою орнаментальною структурою. Згідно з нею розташована одяга і прикраси на жінці. Вона лежить в основі моделювання традиційної сільської хати, культових споруд, будинків. Нею орнаментовані побутові речі.

Для розуміння цього явища необхідно зупинитись на такій особливості праміфу, яку ми назвали монадологізмом. Давні люди в усіх речах, особливо в тих, які були важливими для них, вбачали Велику Богиню. Богинями були комахи, риби, жаби, савці, птахи. Нею були і речі (гличики, житло та побутові вироби). Звідси прагнення на тваринах, а пізніше і побутових виробах моделювати сімку богів, які в сукупності складають Богиню або ж Космос. Ця сімка богів – планет утворила стійку структуру, що стала універсальним кодом культури людства. Вона зрештою в стилізованому вигляді стала основою орнаменту.

Другою важливою структурою для розуміння орнаментів є восьмичленна структура. Оскільки пантеон праміфу складався з восьми богів, то їх можна було розташовувати по колу чи квадрату, чергуючи богів і богинь. Прикладом такої

Рис. 2.
Трипільська
жіноча фігура.

структури є рис.3 і 4. На трипільській мисці (рис. 3) зображено сімку богів і ромб – символ Богині. Очевидно чотири однакових образи є богами (роти у вигляді місяця), а три інші однотипні образи і ромб – богинями. Зображення богів і богинь чергуються. Цю ж структуру відтворено на подільському рушнику (рис. 4) Тут умовними деревами–драбинками (вузькі сфери) передано богів, а в ширших сферах зображено чотири богині.

Рис. 3. Трипільська миска

Рис. 4. Подільський рушник.

Якщо семичленими структурами моделювали вертикальну будову Космосу, то восьмичленими передавали фази циклів планет. Цикли планет (в першу чергу Венери, Сонця і Юпітера – Богинь) ділились на восьмичленні структури. Звідси походить порядок свят богів і богинь в річному (сонячному) циклі. Свята богинь припадають на рівнодення і сонцестояння, а богів на періоди між ними. 1 sph (взимку перед весною) – Кострома чи Коструба (Меркурій), 2 sph (рівнодення) – Масниця (Венера), 3 sph (весна) – Ярило (Місяць), 4 sph (літнє сонцестояння) – Купала (Сонце), 5 sph – (після Купали) свято бога Громолика (Марс), 6 sph (осіннє рівнодення) – Самхейн (у кельтів), Юпітер, 7 sph (кінець осені, початок зими) – Сатурн (сатурналії в Римі). Очевидно свято Великої Богині припадало на зимове сонцестояння.

Досить поширеною в символіці є також 28–членна структура. Вона утворилась внаслідок того, що три богині (2, 4, 6 sph) семичленної структури розпались на вісімки. Якщо 1 sph складається з однієї сфери (1), 2 sph – 8, 3 sph – 1, 4 sph – 8, 5 sph – 1, 6 sph – 8, 7 sph – 1, то загальна сума сфер складатиме 28. Ця структура відіграє важливу роль в праміфі, оскільки вона збігається з циклом Місяця і фізіологічним циклом жінки.

Про поділ Космосу на 28 сфер свідчить символіка цієї колони з Молдавії (рис. 5), яка моделює світове дерево, а, отже, і Космос. Очевидно, що цоколь колони передає підземелля, середня частина – сферу життя і верх – небесні сфери, а проміжки між ними – богів. На жаль обсяг статті не дозволяє детально ідентифікувати кожну із сфер, але й простого огляду достатньо, щоб переконатись, що три виділені сфери складаються із ряду сфер.

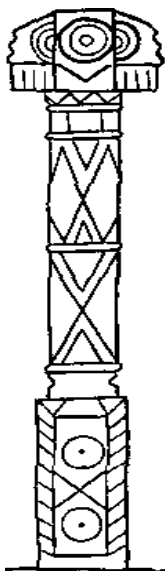

Рис. 5. Колона з Молдавії.

Рис. 6. Скіфська пектораль.

і відома скіфська пектораль з Товстої Могили (Дніпропетровська область), відкрита в 1971 р. Б.Мозолевським. (рис. 6).

Нагрудна частина пекторалі складається із семи сфер – чотирьох чоловічих, які представлені смугами, що імітують мотузки (мотузок як і драбина – засіб пересування між сферами) і трьох широких жіночих. На 2 сфр розташовані фігурки хижих і травоїдних тварин, а також комах. На 4 сфр зображено рослинний орнамент, а на 6 сфр людей і свійських тварин.

Однак цією сімкою пектораль не обмежується. Помітивши чергування широких і вузьких смуг на кінцях артефакту, ми висунули гадку, що вони також моделюють сімки. Якщо дві сімки зображені на кінцях і одна посередині, то слід гадати, що символіка пекторалі має відношення до 28-членної структури.

На жаль її детально не можна викласти. Структура символів пекторалі вкладається в формулу: $1 + (7 + 1) + 1 + (7 + 1) + 1 + (7 + 1) + 1 = 28$.

Символіка пекторалі являє собою велику сімку, три жіночих сфери якої розпались на малі сімки/вісімки. (Слід зауважити, що сімка в праміфі дорівнює вісімці, тому сім сфер можна рахувати за вісімку. Логіка тут така: сім богів разом складають Велику богиню (де є сімка, там є і вісімка).

Таке структурування пекторалі дозволяє по-новому поглянути на її центральну частину (сімку із зображеннями). Якщо перед нами 28-членна структура, то центральна частина є сферою життя. Очевидно три широкі сфери із зображеннями символізують три світи живого: травоїдні, хижаки і комахи втілюють тваринний світ, рослинний орнамент – світ рослин і люди зі свійськими тваринами передають світ людей.

Важливу роль в орнаментах відігравали також однотипні знаки, за якими дослідники вбачають числа. На нашу думку ці знаки передавали цикли планет та термін вагітності жінки. Оскільки ці величини були досить великими, то їх передавали пропорційно меншою кількістю знаків. В якості пропорції виступали сакральні числа – 5, 7, 8, 28. Тому цикл Меркурія (88 днів) передавався 3 ($3 \times 28 = 84$). 11 ($11 \times 8 = 88$), 17 ($17 \times 5 = 85$) знаками. Венера (224 дні) – 32 знаків ($32 \times 7 = 224$), Місяць – 28 (сидеричний цикл), Сонце – 52 ($52 \times 7 = 364$)

або 73 ($73 \times 5 = 365$), вагітність (280 днів) – 40 ($40 \times 7 = 280$).

Поєднання сфер і чисел (їх доповнення) допомагає проникнути в суть символіки на археологічних артефактах та в народні орнаменти. В них закодовано праміф – світогляд давніх людей. Прикладом такого поєднання є орнамент цього подільського рушника (рис. 7).

Рис. 7. Подільський рушник.

Він являє собою ряд концентричних ромбів (кругів), поділених на чотири/восьмичленну структуру.

В центрі орнаменту розташований хрест, на променях якого містяться зубці, що часто виступають в якості кількісних позначок. Їх кількість на одному промені $-11+11=22$. На чотирьох – 88. Таким чином, і за логікою розташування сфер і за кількістю позначок цей хрест можна ідентифікувати з циклом Меркурія (1 sph). Кількість гачків на трикутниках $-32 (8 \times 4)$.

Так передано цикл Венери ($32 \times 8 = 224$). 2 sph, оточена з усіх боків смугами з чорних зубців. На верхній частині орнаменту кількість зубців – $11+11$, на нижній – $10+10$. Гадаємо, що і на верхній частині їх мало бути $10+10 (10 \times 4 = 40$ цикл вагітності).

Наступна широка і, отже, за правилом жіноча сфера утворена з рядів паралелограмів. Кількість їх приблизно 7, отже, $7 \times 4 = 28$ – цикл Місяця.

Від 4 sph відходять зубці, які разом з зубцями, що відходять від 6 sph, утворюють малі ромби. Кількість ромбів на кожному з чотирьох відрізків приблизно по 13. Загальне число їх – 52, що передає річний цикл Сонця: $52 \times 7 = 364$ дні. Цей орнамент, отже, в загальних рисах передає порядок розташування планетних сфер і їх сакральні числа. Його можна назвати «оком Богині», оскільки планетні сфери припадають на очі Богині і на очах жіночих образів давні люди досить часто зображали кола – орбіти планет.

Висновки. На жаль, розмір статті не дозволив нам детальніше розглянути всі структури орнаментів і переконливіше продемонструвати концепцію сакральних чисел. Однак сподіваємось, що нам вдалось продемонструвати думку про те, що орнамент приховує світогляд давніх людей (праміф).

Перспективи подальших досліджень. До подальших досліджень слід віднести розгляд поданих свідчень у їх конкретній сукупності, що повинно продукувати певні напрямки розвитку орнаменту.

Література

1. Причепій Є.М. Семичленні та восьмичленні структури первинної символіки і орнаментів. – Культурологічна думка, 2009, №1, с.48–60.
2. Причепій Є.М. Семичленні структури Неба, Космосу і Тіла Боги в

праміфі. – Культурологічна думка, 2010, №2, с.71–80.

3. Причепій Є.М.Сакральні числа на артефактах Трипілля та орнаментах рушників Поділля. – Культурологічна думка, 2011, №3.с.18–32.

4. 4.Причепій Є.М., Причепій О. Є. Символіка праміфу і естетика жіночого одягу і прикрас.

Аннотація

Причепій Є.М., Причепій О.Є., Структуры и сакральные числа прамифа как основа традиционного орнамента. В статье рассмотрены вопросы про сущность и происхождения орнамента. Рассмотрены существующие концепции, относящиеся к этому вопросу. Также рассмотрены структурные особенности орнамента и дано их объяснение.

Ключевые слова: орнамент; концепция: знак; ритм; антропоморфные, зооморфные образы; закономерности симметрии.

Abstract:

Prichepiy Є.М, Prichepiy О.Є., Pramif's structures and sacred number as the basis of traditional ornaments. The questions about the nature and origin of the ornament. Considered suzestvuyuschie concept ltnosyaschiesya to this issue. The structural features as the ornament, and given them an explanation.

Keywords: ornament, concept: sign, rhythm, anthropomorphic, zoomorphic images, patterns of symmetry.